

Бу
нүөмэргэ

Үйэтитии

Алабарга хорсун буйуттар
сырдык ааттара үйэтитилиннэ/3

Култуура

Чурапчыга Бойобуой Албан
аат мусуоя аһыллыаҥа/4

Бырайыак

Кэлэр кэм туһугар/6

Оҕо санга былаһаакката аһылынна

Сайдыы суола. Чурапчыга «1000 тиэргэн»
бырагыраама тиһиктээхтик үлэлиир/2

Былаһаакка үөрүүлэх аһыллыта. // сэмэн жэндрийский түһэригэ

Тэттик

Улуус баһылыга оҕолорго суолталаах кэпсэтиини ыйтта

Аҕа дойду геройун күнүгэр Бүтүн Россия
үрдүнэн оҕолорго, ыччаттарга анаан «Суолта-
лаах кэпсэтиилэр» ытыллаллар.

Улуус дьаһалтатын аактабай саалатыгар
баһылык Степан Саргыдаев оҕолору ыгыраап
кэпсэтиини таһаарда. Кинини кытта майор
Семен Никитин, Чечня, Афганистан конфли-
гын бэтэрээннэрэ Гаврил Владимиров, Саве-
лий Дьячковский уонна билигин буола турар
байыаннай дьайыыга кыттыбыт Эрхан Елисе-
ев, Эдуард Захаров кытыннылар.

«Оҕолортон саҕалаан, хас бириддибит
Россия историятын үөрэтэн, тарбатан, патри-
стическай өйгө-санааҕа кэлиэхтээхпит. Биир
өйдөөх-санаалаах буоллахпытмын, арбаангы
дойдулар ытар политикаларыгар киһи
биэриэхпит суоҕа», — диэн баһылык бэлиэ-
тээтэ.

Кытаанах Кэрэхтээхэр Илья Влади- миров аатын ингэрдиэр

Аҕа дойду Дьоруойдарын күнүгэр, Кытаанах
нэһилиэгин дьоктааттарын учурааттаах сиз-
сийэлэрин түмүгэр Килэҥки бөлүөлүгүн
Кэрэхтээх түөлбөтүгэр, бойобуой дьайыы ба-
тэрээнэ Илья Владимиров аатын ингэрэр
туһунан уураах табыста. «Уолбут, оҕобут
сырдык аата үйэтитиллэн итинник быһары-
ныны ылынныбыт. Эдэр саллаат аатынан
аныгы оҕоһуулаах санга түөлбө үрөскүөбэ,
эргэ тутуулары көтүрэн, ыраастааһын үлэтэ
мантан саас ытыллара былааннанар» — диэн
нэһилиэк баһылыга Егор Потапов кэпсээтэ.

Чурапчыга үл-харчы идиэйэтин дьаарбанката тэрилиннэ

СӨ Үбү-харчыны сөлкө туттууга регионааһы
компетенциятын киһинэ Чурапчы олохтоох-
торугар, оҕолорго анаан, дьаарбанканы тэ-
рийдэ.

Нэһилиэтинньэ анаан нолуок сулууспа-
та, Роспотребнадзор, полиция үлэһиттэрэ
иһитиннэриилэри онордулар. Ол курдук, на-
логовой вычет туһунан, финансовый өҥөнөн
туһанааччылар бырааптарын көмүсүнөргө,
түөкүнэртэн сэрэхтээх буоларга уонна
үбү-харчыны сөлкө туттарга үөрэттилэр.
Манн таһынан Санга дьылга дьыл кэргэн үбүн
экономиялаан, «Санга дьылга бэлэмнэнебит»
илиинэн оноруктар маастар-кылаастара тэ-
рилиннилэр.

«2030 сылга диэри Арасыйаа бары олох-
тоохторо «Стратегия развития финансовой
грамотности» дизайн үбү-харчыны сөлкө
туттарга үөрэниэхтээхтэр. Саха сириг олох-
тоохторо былырын 750 мелүйүөнү түөкүн-
нэргэ албыннаттылар. Манннык угайыга
киһи биэрбэт туһугар анал лизенсийэлэри
ытабыт. Манн сэргэ, Саха сириг олохтоохто-
ругар үбү хайдах тутталарын билээри, мони-
торини оноробут», — диэн киһи салайааччы-
та Татьяна Борисова билиһиннэрэр.

Дьаарбанкаҕа Амма, Уус-Алдан, Мэҥэ
Хаҥалас, Таатта улуустарыттан кытыннылар.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Ахсынньы
15 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Ахсынньы
16 күнэ
СУБУОТА

Ахсынньы
17 күнэ
БАСКЫҤААННА

Ахсынньы
18 күнэ
БЭНИДИЭННИК

Ахсынньы
19 күнэ
ОПТУОРОНЬУК

Ахсынньы
20 күнэ
СЭРЭДЭ

Ахсынньы
21 күнэ
ЧЭППИЭР

-18° -37°

-18° -45°

-18° -46°

-18° -45°

-18° -47°

-18° -44°

-18° -41°

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Контрагынан байыаннай сулууспаҥа сүүмэрдээһин пуунун үлэтэ салҕанар

Дьокуускайга контрагынан байыаннай сулууспаҥа барааччылары сүүмэрдир пуун үлэтэ салҕанар. Контракт баттаһыт дьон орто-тупар бөйбүөй дьайымы кыттыгылаахтара, ону тэнгэ срочнай сулууспа оннотар контракт баттаһан барааччылар бааллар.

Бу туһунан Дьокуускай куорат байыаннай сулууспаҥа сүүмэрдээһин пуунун инструктора, РФ ВС сержант Валерий Габышев брифингэ иһитиннэрдэ.

Кини бэлиэтириннэн, байыаннай идэни талбыт, үлэлииргэ чинник быһаарыммыт уолаттар бэйэлэрэ баҕа өттүлөрүнэн сулууспалы бараллар эбит.

"Мин анал байыаннай дьайымыга сылдыар байыастарбытын өйүүбүн. Күүстээх армиялаах уонна хоодуот буйууннардаах Дойду – көмүскэллээх. Төрөөбүт дойдубутун араначчылыыр туһугар бэлэм буолубут ордук суолталанаар", — диэтэ Валерий Габышев.

Үүккэ көрүллэр субсидия уонна ыанар ынахха бэриллэр үбүлээһин туһунан тустаах миннистир кэпсээтэ

Саха Өрөспүүбүлүкэтин тыа хаһаайыстыбатыгар уонна ас-үөл бэлитикэтигэр миннистир Артем Александров кэлэр сылтан үүккэ көрүллэр субсидия уонна ыанар ынахха бэриллэр үбүлээһин үрдээтэбинэ, хаһаайыстыбалаах дьон интэриэһэ улаатарын этэр.

Итини тэнгэ, миннистир өрөспүүбүлүкэ тыа сиригэр кэлиминик сайыннарымы бырагыраамата төлө туолан иһэрин, тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанан баҕалаах эдэр дьон өйөөһүн, сири нүөлсүтүү, бэйэ онгортон таһаарар бородууксууа хаачыстыбатын тупсарымы сороктарын, табаны итингэ көрсүллэр кыһалжалары уо.д.а. тыа хаһаайыстыбатыгар туһуламмыт үлэни-хамнаһы, сүрүн сороктары, кыһалжалары кэпсээтэ.

«Саха сиригэр 100 наука лиидэрэ уонна технологията» бырайыак олоххо киириэбэ

Ил Дархан Саха сиригэр Наукатын академията төрүттэммитэ 30 сылыгар аналлаах уопастыбаннас үөрүүтүк мунньаҥар кытынна. Айсен Николаев Наука академията 1993 сыллаахха өрөспүүбүлүкэ Бастагы Бэрэсидьиэнэ Михаил Ефимович Николаев ыһааҕынан тэриллэбитин бэлиэтээтэ. Билигингэ кэмгэ дойду Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин наука уонна технология сайдыытын уон сылын биллэрбитинэн, уопастыба уонна дойду сайдыытын бопуруостарын быһаарымыга чинчийиһир түмүктөрүн түргэтин олоххо киллэрэр сорок туарын санатта. Онуоха академия өрөспүүбүлүкэ үлэлиир научнай институттары экэнизмикэ салааларын кытта сүрүн ситимнэччи буолуоктааҕын туһунан эттэ. Саха сиригэр 2021 сыллаахха Наука уонна судаарыстыбаннай научнай-технологическай бэлиитикэ сокуона ылдыллыбыта. Анал судаарыстыбаннай бырагыраама олоххо киирэр. Эдэр чинчийээччилэргэ анаан граннар олохтоммуттара. Эһилгиттэн ыла «Саха сиригэр 100 наука лиидэрэ уонна технологията» бырайыак олоххо киириэбэ.

Саха сиригэр «Азия оҕолоро» уотун эстафетата кулун тутартан саҕаланыа

«Азия оҕолоро» норуоттар икки ардыларынааҕы VIII-с спортивнай оонньууларга аһаммыт уот эстафетата, 36 оройуон киинин уонна куораттааҕы уокуруктары хаһан, кулун тутар 19 күнүттэн бэс ыйын 26 күнүгэр диэри ыһтыллыа. Манна уопсайа 550 киһи факелы тутуоҕа.

Онуоха Хаҥалас оройуонун «Өлүөнэ очуостара» национальнай паркалаа үтэскэ кубулуйбут уоту уматыы сизэр-туома ыһтыллан, эстафета саҕаланыа. Уот 100 күн устата бары улуустары кэрийэн, бэс ыйын 26 күнүгэр Дьокуускайга «Туймаада» стадионуга күрэхтэһи үөрүүтүк аһыллытыгар кэлэн уматыллыа.

Санатан эттэххэ, «Азия оҕолоро» спортивнай оонньуулар бэс ыйын 25 күнүттэн от ыйын 7 күнүгэр диэри ыһтыллыахтара. Күрэхтэһи 3 тыһ. тахса кыттааччы спорт 24 көрүнэр күрэхтэһэллэрэ күүтүллэр. Бу улахан дьаһалы тэрийиңгэ 2 улахан спортивнай эбийиэк тутуллуоҕа, 14 эбийиэккэ улахан өрөмүөн үлэтэ ыһтыллыа.

СӨ Ил Дархан уонна Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

Оҕо санга былаһаакката аһылынна

Сайдыы суола. Чурапчыга «1000 тиэргэн» бырагыраама тиһиктээхтик үлэлиир.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Дьон олохун хаачыстыбатын уонна таһымын үрдэтиигэ туһуламмыт «1000 тиэргэн» бырагырааманан ахсынньы 14 күнүгэр Октябрьскай уулуссага турар биэстии мэндизмэннээх дьиэлэр таһарыгар массивна тохтуур сирдээх, аныгылыы тупсаҕай оҕо оонньуур-сынньанар былаһаакката үөрүүлэр быһыыга аһылынна.

Дьон олохтор эйгэтин тупсарымыга аһаммыт «1000 тиэргэн» бырагыраама Дойду Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин көбүлээһининэн үлэлиир.

2021 сыллаахха Уһук Илин бэдэрэлиинэй уокурукка РФ Бэрэсидьиэнин боломуочуйалаах бэрэстэбинтэлэ Юрий Трутнев Уһук Илингэ куораттарга уонна бөһүөлэктэригэр тыһыынча тиэргэни тутууга саҕа бырагыраама үлэлиэхтээгин иһитиннэрибэ. Бир сыл буолан баран, Уһук Илингэ уокурук куораттарын элбэх кыбартыралаах дьиэлэрин таһыгар тупсаҕай онгоһуулаах 1000 сынньанар сир баар буолбута. Итиннэ олохуран, улуустат киининээҕи таас дьиэлэр таһарыгар оҕо оонньуур былаһааккалар тутуллаллар.

Аһан эрэр сылга Саха сиригэр «1000 тиэргэн» бырайыагынан 62 тиэргэн уонна мини-парк тутуллара былаанаммыта. Бу бырагыраама

олоххо киирээригэр бэдэрэлиинэй үптэн 429 мөлүһүн солкуобай көрүлбүтэ. Чурапчы нэһилиэгэр Иннокентий Пермяков салайааччылаах «Восток-Строй» ХЭТ икки бырайыагы кыайары ситиспитэ. Онтон биһирэ Октябрьскай уулуссага оҕо-аймах оонньуур-сынньанар былаһаакката аһылынна. Былаһаакканы аһымы аалай лизэтин Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев, элбэх кыбартыралаах дьиэ олохтоохторун аатыттан Инна Макарова уонна Семен Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын 4-с «д» кылааһын үөрэнээччитэ Күннэй Семенова быстылар.

«Билэни туар, бу үлэ барыта дьоммутугар-сэргэбитигэр туһу-

ланар. Бу элбэх кыбартыралаах үс баараҕай дьиэ 150-тан тахса мал олохтор, оҕо-аймах үгүс, тиэхиньикэлэрэ эмиз аҕыйаҕа суох. Оһон бу тутууааччыларбыт дьон сынньанарыгар итиэннэ тиэхиньикэ туарыгар анаан, табыгастаах былаһаакканы үлэ киллэрбиттэринэн, нэһилиэк дьаһалтатын, олохтоохтор ааттарыттан махтанабыт», — диэн нэһилиэк баһылыга Владимир Дмитриевич эвэрдэ тылыгар эттэ.

Чурапчы нэһилиэгин дьаһалтата араас куюнууларга ситиһиллээхтик кытарын түмүгэр бөһүөлэктит иһигэр улахан бырайыактар олоххо киирэллэр, өссө да киирэхтэрэ турдаҕа.

Үөрэх-иити. Олонхо педагогикатыгар туһуламмыт пуорум буолла

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Ахсынньы 14 күнүгэр Чурапчы гимназиятыгар «Олонхо педагогикатыгар сэдип технологията» өрөспүүбүлүкэтээҕи пуорум саҕаланна. Манна Таатта, Мэнэ Хаҥалас, Амма улуустарыттан итиэннэ Дьокуускай куораттан кытта кэлиллэр.

Пуорумга илиинэн онгоһуктар быһыстаккалар, олонхо тиэмэтигэр үөрэнээччилэр уруһуйдара көрдөрүүгө турда, фольклор бөлөхүн оҕолоро тойуктаан, хомуска оонньоон, олонхо олоон иһитиннэрдилэр, ону таһынан гимназия иһинэн үлэлиир ВИА тымыннаах доҕуһолун иһиттибит. Нэһилиэкпит биһир кизэн туттар элбэх оҕолоох Екечьямов-

тар дьизэ кэргэн мууска араас инструменнарыгар оонньоон көрдөрдүлэр. Үөрүүлээх дьаһалга Чурапчы улуусун баһылыгын социальнай бопуруостарга солбуйааччы Мария Кронникова кыттымы ыла.

Елена Протодаконова, научнай-методическай уонна тас үлэбэ Олонхо киинин сүрүннүүр исписэлиинэ, СӨ олонхо ассоциациятын вице-бэрэсидьиэнэ: «Чурапчы ытык түөлбэти өрөспүүбүлүкэ олонхону саналымы тымыннырга, эйгэни тэрийиңгэ биһиги үлэбитигэр-хамнаспытыгар саамай тирах буолар оройуонмутунан буолар. Бу түөлбэбэ айылҕаттан айдарылыах, ааттара-суоллара кизгэннэ биллибит 200-тэн тахса олонхоһут төрөөн-үөскээн, ыллаан-туойан ааспы-

та. Кинилэр утумнара билигин салҕанан барар, бүгүн манна бастың олонхону толорооччулар, олонхоҕо уһууааччылар уонна олонхо педагогикатынан оҕону итингэ-үөрэтиңгэ үлэлиир элбэх күүс туттар дьоммут бааллар. Чурапчы түөлбэти — биһир саамай үлэни ыһтар уонна үлэбитигэр тирэх буолар улуус. Итинбит, үөрэтиңбит төрдө-төбөтө барыта бу төрөөбүт түөлбэбэ, дьизэ кэргэнгэ сытар. Чурапчы гимназията олонхоҕо күүскэ үлэлиир тэрилтэһин биллэр, ону таһынан нэһилиэк-тэринэн уопуттарын тарҕатан үлэлэһэллэр. Олонхо педагогикатынан оҕону сизэр-майгы өттүнэн киһилин киһини иитэн таһаарымыга бу сэдип технологията туһуланар».

Чурапчытааҕы “Туллукчаан” уһуяан үбүлүөйэ бэлиэтэннэ

Улууска — бу күнүргэ. Бу уһуяан ситиһиитинэн, үлэтинэн-хамнаһынан күн бүгүн улууска инники күөҥҥэ сылдьар уһуяаннартан биридэрэ.

Анна ЗАХАРОВА

Арасыйаҕа биллэриллбит Уһуяаччы уонна Настаабынньык сылын түмүктүүр дыһаллар чэрчилэринэн, ахсынньы 15 күнүгэр Чурапчытааҕы “Туллукчаан” уһуяан тэриллэбитэ 35 сыллаах үбүлүөйэ бэлиэтэннэ.

Бу кырачааннары сайыннаран, билингэ-көрүүгэ сирдинир 70 миэстэлээх оҥо саас биһигэ оччотооҕу “Сельстрой” хонтуоратыгар начаалынньык Иннокентий Артемьев өйөөһүнүнэн, 1988 сыллаахха, ахсынньы 17 күнүгэр аһыллыбыта. Маннайгы сэбиздиссэинэн Валентина Иустинова ананан, уһуяан матырыйаалынай-техническэй базатын сайыннарыыга, кырачааннар уонна үлэһиттэр сылдьар, үлэлиир усулуобуйаларын тупсарыыга дыһун кылаатын киллэрбитэ.

Ол кэмтэн ыла, “Туллукчаан” уһуяан үүнэр көлүөнэни иитиһэ үөрэттигэ сонун хайысхалары тобулаан, сайдыы саҥаттан саҥа саахтарын арыйан, күн бүгүн улууска инники күөҥҥэ сылдьар уһуяаннартан биридэрэ. Ол курдук, 2022 сыллаахха “Арасыйа бастыҥ уһуяана” кyonкуруска кыайылыааһынан тахсыта элбэҥи этэр. 2015 сыллаахха уһуяан билингэ ирдэбиллэргэ сөп түбөһөр таас дыһэҥэ көһөн үлэлиир.

Дьоро күн уһуяан итиллээччилэрин уонна үлэһиттэрин, үлэһэн аспыт бэтэрээннэри улуус баһылыгын бастагы

солбуйааччы Егор Сивцев, Чурапчы нэһилиэгин баһылыгын солбуйааччы Варвара Макарова, улуустаагы үөрэх салалтатын начаалынньыгын солбуйааччы Афанасий Максимов уһуяан үбүлүөйдээх сылынан эдэрдэлээтилэр, истинг баҕа санааларын тиздэн туран, оҥону иитиһэ-сайыннарыыга дыһун кылааттарын киллэрсит бастыҥ үлэһиттэргэ улуус, өрөспүүбүлүкэ үрдүкү наҕараадаларын туттардылар. Ол курдук, СӨ үөрэххэ уонна наукага министриистибэтин Бочуотунай грамотата Анна Коркинаҕа, өрөспүүбүлүкэтээди методической киин Бочуотунай грамотата Светлана Собакинаҕа, “Оройуон иннигэр үтүөлэрин иһин” 2-с истиэпэннээх бэлиэ Татьяна Ефремоваҕа, 3-с истиэпэннээх бэлиэ Ирина Захароваҕа, улуус Бочуотунай грамотата Николай Хомподоева туттарылына. Оттон өрөспүүбүлүкэҕэ 35 “Бастыҥ педагог-настаабынньык” кыайылыааһын ахсааныгар кириэн, Наталья Макарова 50 тыһ. солк суумалаах сэртификэти тутта. Чурапчы нэһилиэгин Бочуотунай грамотатынан уонна өйдөбүннүк чаһынан Мария Дьячковская наҕараадаланна. Варвара Макарова уһуяан кэлэктибэ нэһилиэк тэрийэр үлэтигэр куруутун көхтөөхтүк кытталларын, үгүс ситиһиилэрин иһин махтанан туран, сэбиздиссэй Альбина Варламоваҕа 20 тыһ. солк. сэртификэти туттарда. ЧГФКСИ оскуола иннинээҥи саастаах оҕолор кафедраларын салайааччы Татьяна Мака-

Бэтэрээннэргэ саҥа кинигэлэри бэлэхтээһин түгэнэ // ААЛТАР ТҮӨҕҮМҮТЭ

ва “Туллукчааннары” кытта биир ситимнээхтик үлэлиилэрин, оҥону эт-хаан өттүнэн сайыннарыыга туһулаһыт бырайыактары бэлэмнээһингэ көмөлөрүн иһин махтанан туран, махтал суруктары туһааннаах үлэһиттэргэ анаата.

“Туллукчаан” үбүлүөйдээх сылыгар анаан “Алгыстаах түһүлгэлээх “Туллукчаан” уһуяан” диэн сабыс-саҥа бөчөөттөнөн тахсыт кинигэни билиһиннэри буолла. Кинигэҕэ уһуяан 35 сыл тухары үүнэн-сайдан кэлбит исторياتын, үлэтин-хамнаһын, ситиһиилэрин түһүмэхтэре сырдатыллан киллэриллбит. Бу кэмнэр усталарыгар үс сэбиздиссэй Валентина Иустинова, Татьяна Ефремова, Альбина Варламова айымньылаахтык үлэлээн кэллилэр. Бу күн кинилэр тус стипендияларын олохтообуттарын этэн туран, Валентина Николаевна стипендиятын эдэр педагог Оксана Кожуроваҕа туттарда, Татьяна

Ивановна стипендията Елена Оконешниковаҕа ананна, оттон Альбина Ивановна стипендията өр сыллаах айымньылаах үлэтин иһин Марфа Дьячковскаяҕа туттарылына.

Бу уһуяан биир сүрүн уратыта — оҥону төрүт үгэстэргэ, сизэргэ-туомна, оҥо кыра сааһыттан ийэ тылын ингэринэн улаатарыгар туһулаабыт үлэтэ атыттарга дыһун холобур буолар. Үбүлүөйдээх дьоро тэрээһини уһуяан кэлэктибэ уу сахалым тылынан ыппытын биһирээтим. Манна кырачааннар сахалым таннан, төрөөбүт тылларынан хоһоон ааҕан чуопчаарбыттара, ырыа ыллаан чаҕаарбыттара, үгүсүлээн тэйбиттэрэ көрүүххэ үчүтэй. Саха омок саргыта түстэнэр иһирэх эйгэтин тэрийбиттэр эбит диэн сүргэн көтөбүлэр.

Күн бүгүн Альбина Варламова сэбиздиссэйдээх кэлэктиип таһаарылаахтык үлэлиир. Ол курдук, норматив-

най-правовой база саҥардылан, саҥа сүүрэн кыра оҥо саас академията «АНО уопастыбаннай тэрилтэ» тэриллэн, В.Потанин аатынан аһымал пуонда граныгар кыттан кмайбыттар. Уһуяанга сыаналаах, элбэх оҥо оонньуур оборудованиелаах былабаакка турбут. Төрөппүттэргэ анаан “Коворкинг” киин тэриллэн, араас тиэмэлэргэ көрсүһүү ытыалларыгар усулуобуйа олохтоомут.

Иитэр-үөрэтэр үлэҕэ саҥа сүүрэн быһытынан “Ой-Ай-Дай” бырайыак оҥоһуллан, араас хабааннаах түһүлгэлэр тэриллэн, оҥо сатабылларын сайыннаран сыаллаах үлэ ымыллар.

Уһуяан үлэһиттэрэ икки көлүөнэ педагогтар, ыччат уонна настаабынньыктар айар сойуустарын тэрийэн, кинилэр сыаннастарын, сизэрдэрин-майгыларын, ытыктабылларын үөрэтэн, бырайыактыыр үлэни олоххо киллэрэллэр, саҥаттан-саҥа саахтары арылаллар.

Үйэтитии. Алаҕарга хорсун буюуттар сырдык ааттара үйэтитилиннэ

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Үйэтитии диэн тыыннаахтар баарыт тухары олохпут сүрүн кэрчигэ буоларын өйдөөхтөөхтүк. Норуот Дьоруойа, аатырбыт артиллерист Гаврил Протодьяконов төрөөбүт дойдутугар Алаҕарга бэрт эдэр саастарыгар анал байыаннай дьайыыга суорума суолламмыт ыччаттары кэриэстиир түгэн буолан ааста.

Чурапчы нэһилиэгиттэн тийбит бойобуой дьайыы бэтэрээннэрин нэһилиэк баһылыга Иван Оконешников көрүстэ. Нэһилиэк дьонно кыттылаах Анал байыаннай дьайыыга олохторун толук уурбут буюуттар Илья Протодьяконов уонна Ариан Сивцев төрөөбүт-үөскэбиг алаһа дыһэлэригэр тийэн мэгэ таастары арыдылар, сибэкки дьөрбөтүн уурдулар. Манна Таатта уонна Чурапчы улуустарын байыаннай хам-

Саллаат паартатын арыыы түгэнэ // ААЛТАР ТҮӨҕҮМҮТЭ

наарын эбээһинэһин толордоочу Егор Ефремов, Чурапчы улуунун бойобуой дьайыы бэтэрээннэрин Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Илья Березкин, нэһилиэк баһылыга Иван Оконешников тыл эттилэр.

Салгыы олохтоох оскуолаҕа “Саллаат паартатын” арыыы сизэ-туома ытылына. Оскуола иһинэн үлэлиир “Мох-

сорол” байыаннай-патриотическай кулууп итиллээччилэрэ Дойду уонна Саха сириг былаахтарын күөрэччи тутан киирдилэр, өрөгөй ырыата дуораһыйда. Биһир дойдулаахтарын кэриэстээн, дорвоонноохтук хоһоон аахтылар. Тэрээһини оскуола дириэктэрэ Валентина Максимова салайда. Үөрэнээччилэр, оскуола педагогическай

састааба бары кытынылар. Уолаттар тустарынан В.Н.Слепцов, Д.А.Шеломова, Г.И.Гоголев иһирэх ахтыллары оҥордулар.

“Үйэтитиһэ, чуолаан бу биһиги ыччаттарбытыгар болҕомто ууран, манньык дыһалы ытарга күүс-көмө, өйөбүл буолбут улуустаагы бойобуой дьайыы бэтэрээннэригэр истинник махтанабыт. Бу — өрөспүүбүлүкэҕэ биһир бастагы хамсааһын диэн сыаналаныбыт. Манньык үтүө дыһалалар, биллэн турар, оҥо патриотическай өйгө-санааҕа итиллиитигэр улахан оруоллаахтар. Оон манньык хамсааһыннаар манан түмүктэнэн хаалбакка, салгыы ытыллан, сайдан иһиэхтээхтэр”, — диэн нэһилиэк баһылыга Иван Иванович тоһоҕолоон бэлиэтээтэ.

“Биһиги уолаттарбытын санаан, үтүө дыһаллары тэрийбиттэринэн, улуустаагы бойобуой дьайыы бэтэрээннэригэр

дьиз кэргэним аатыттан махтанабын. Оҕолор, бука бары үөрэх-хитигэр кыһаллыҥ, үрдүгүтүгэр мэлдьи күөх халлаан турдун”, — диэн Ариан Сивцев аҕата Николай Егорович алгыс тылын эттэ.

“Биһиги бары олус курутуһабыт... олох олоруохтаах эдэр-кээн, хаарман уолаттарбыт олус эрдэ суорума суолланналар. Төһөлөөх үгүс былааннаах, ыра санаалаах сылдыһыттар буолуой?! “Ийэ сүрэгэ — мэлдьи оҕотугар” дииллэринин, ийэлэр барахсаттар аһымыларын, тутунан да кэмнэмэт ыар сүтүктэрин хайдах да толуйар, уҕарытар кыахпыт суоҕун өйдүүбүт. Онуоха манньык тэрээһиннэр уолаттар сырдык ааттарын үйэтитиэхтэрэ, кинилэр хорсун быһымыларын, олорон ааспыт олохторун сырдата туруохтара”, — диэн бойобуой дьайыы бэтэрээнэ Илья Березкин эбэн эттэ.

Чурапчыга Бойобуой Албан аат мусуойа аһыллыаҕа

Култуура. Аҕа дойду Дьоруойдарын күнүгэр Чурапчытааҕы мусуойга маныха анаммыт дьаһаллар ытылыннылар.

Марфа ПЕТРОВА

Ол курдук, Дьоруойдарбытыгар уонна Анал байыаннай дьайыы кыттылаахтарыгар аналлаах экспозиция үөрүүлээх быһыыга-майгыга аһыллыа.

Манна улуус баһылыга Степан Саргыдаев, улуус дьокүтааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешников, бойобуой дьайыы бэтэрээннэрэ уонна оскуола үөрэнээччилэрэ кытыннылар.

Саҥа экспозиция туһунан мусуой дириэктэрэ Афанасий Захаров билиһиннэрдэ:

— Экспозиция кыһыны быһа туруоҕа. Онон хас биридди оскуола үөрэнээччилэрин, улуус олохтоохторун кэлэн көрөллөрүгэр ынырабыт. Экспозиция-бытыгар Чурапчы уолаттара ытык иэстэрин толорон, байыаннай киирсилэргэ хорсунук кыттыбыттарын сиһилии сырдатыбыт. Биһиги истиэнэ-дэбиттэн Украинада буола турар байыаннай дьайыыга Донецкай, Луганскай норуодунай өрөспүүбүлүкэлэр уонна Запорожье, Херсон уобаластара эйэлээх нэһилиэнньэлэрин Арасыйыа байыастара хайдах курдук хорсунук көмүскүү

сылдьаалларын туһунан элбэҕи билиэххит-көрүүххүт. Маным сэргэ анал дьайыы соругун, бу дьайыы сааламматаҕа буоллар, дойдубутугар туох улахан охсууну аҕалыахтааҕын туһунан кэпсир.

Бу экспозиция саҥа мусуой тэриллитигэр олук буолар. Ол курдук, экспозициятан ситэ-тэрэн, улууспутугар элбэх үлэ мытыллан, Чурапчытааҕы история уонна этнография мусу-

йун иһинэн Аҕа дойду сэриитин кыттылааҕа Иван Павлов аатынан Бойобуой Албан аат түмэлэ аһыллыа. Бу туһунан анал уураахха улуус баһылыга Степан Саргыдаев илин баттаа.

«Улууска Ытыктабыл сылын чэрчитинэн тэриллэр мусуой-бут Военкомат дьэстигэр үлэлиирэ былаанналар. Манна Аҕа дойду сэриитин кыттылаахтарын историялар киириэхтэрэ,

Афганистан уонна Чечня конфликтарыгар кыттыбыт саха бойууттара уонна Анал байыаннай дьайыыга кытта сылдьар уолаттарбыт сырдатыллыахтара. Маным сэргэ эйэ иһин олохторун толук уурбут саллааттарбыт сырдык ааттара үйэтитилилээ. Кинилэринэн киэн туттабыт», — диэтэ баһылык.

Бу тэрээһингэ Аҕа дойду сэрии кыттылааҕа, «Германияны Кыайыы иһин», «Бойобуой

үтүөлэрин иһин» мэтээллэр кавалердара, худуохунньук Петр Карсанаев кыргыттара Татьяна, Марианна Карсанаевалар кытыннылар, аҕаларын үлэлэрин бэлэхтээтилэр. Онон саҥа түмэлгэ Петр Карсанаев хартыыналарын галереяга дьоруун миэстэни ылыаҕа.

Маным таһынан Чурапчы улуусун дьаһалтатын көбүлээһининэн, Аҕа дойду сэриитин кыттылааҕа, аатырбыт артиллерист Гаврил Дмитриевич Протодьяконов аатын үйэтитэр сыалтан түөскэ иилилэр балиэ олохтонно. Бу бэлгэ уопастыбаннай бэрээдэҕи харыстааһынга, буруйу онорууну утары охсуһууга хорсун быһыылары онорбут, баһаарга уонна да атын ыксаллаах быһыыга-майгыга түбэспит дьону быһаарыныҥа бэйэлэрин харыстаммака, байыаннай, гражданскай эбээһинэстэрин чиэстээхтик толорбут дьонго анаһыа.

Бастакы манньк наҕараадалары улуус баһылыга Степан Саргыдаев уонна улуус дьокүтааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешников Анал байыаннай дьайыы кыттылаахтарыгар Петр Мироновка уонна Иннокентий Ноговицынга туттардылар.

Исписэлиис сүбэтэ. Дьизэ кыыллара сыстыганнаах ыарыыларын эрдэттэн эмтэтин

Августа ДАВЫДОВА

Сылгы, сүөһү сыстыганнаах ыарыыларга сугуллуута доруобуйаҕа, хаһаайыстыбага охсуулаах, үгүс хоромньуну аҕалар кутталлаах.

Чурапчы — сүрүннээн тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанар улуус. Онон сүөһү, сылгы иитэр хаһаайыстыбалар хас нэһилиэк айыы бааллар.

Маныха бу салааны сайыннарыыга иитэр сүөһүбүт, сылгыбыт атын да кыылларбыт чэгиэн туруктаах буолуулар улахан суолталаах — аһыыр аспыт, эппит, үүппүт хаачыстыбата онтон тутулуктаах. Ханна баҕар кыыл араас сыстыганнаах, паразитарнай ыарыыга сугулдуохтарын сөп. Бу үөннэр бары сүөһү, сылгы хаанын сүмэһиннэн, киһи аһабыт аһынан аһылыктаналлар. Ол аата үүтэ-аһа кыччыыр, мөлхөх төрүүхтээх, ырыган туруктаах буолар, үөнэ олус элбээтэринэ, ыран өлүүхтэрин да сөп.

Онуоха ханнак сыстыганнаах паразитарнай ыарыылар ордук көстөлөрүө?

Сылгы үөннэрэ: Анаплазмоз (хаптабай листик). Бу — элбэх көрүнгээх уонна ситэ үөрэттиллэ илик

листик көрүнгэ. Сүрүннээн сылгыга көстөр, эмтэнээһинэ эрэ түһүөн сөп. Сылгы олорбунэ, иһин аһан көрүүтэ үксүгэр баар буолар.

Сетарноз (сап курдук уһун синнигэс) — сылгы иһигэр таһыгар, атыр сылгы сымытыгар о. д. а. уорганнарыгар баар буолар. Сүөһүнү сылгыны күһүн өлөрдөхкө, этин уонна ис уорганнарын быһыыгар хамсыы сылдьар синнигэс сап курдук үөн баарын түбэһэн көрөр буолуохтааххыт.

Габронематоз бу эмиз ситэ үөрэттиллэ илик листик, сылгы сааһыттан тутулуга суох үөскүүр, сылгы куртаҕар төрүүр-ууһуур үөн көрүнгэ.

Гастрофилез (бүгүлэх) сылгы куртаҕар баар үөн, сылгыны астыы сылдьан көрдөхкө, кыһыл дүһүннээх буолар. Бу ситэһинэ күлүмэн буолан көтөр.

Параскаридоз (Сойуо) сылгы сааһыттан тутулуга суох бу ыарыыга сыстар, кэмгэр эмтэбэтэххэ, бырдах түһүүтэ уонна күөх от тахсыта сылгы бу ыарыытан сылтаан көңүлүнэн өлүүн сөп.

Оксиуроз. Манньк көрүнгүнэн сугулуннахтарына, кутуруктары төрдүн түүтэ турбут буолар. Бу ыарыы сылгыны олус дьудьэтэр, эмиз са-

аһыттан тутулуга суох үөскүүр үөн. Өйдөөн көрдөхкө, сылгы кэннигэр үп-үрүгүөннэр хатана сылдьар буолаллар. Сылгы суон оһоҕоһун ымынах курдук бааһырдар. Сылгы кэннин чааста-тык аалынар.

Стронгилятоз. Бу — элбэх көрүнгээх үөн, сылгыга, сүөһүгэ куруук баар буолар, хаанынан аһылыктанар буолан кутталлаах — личингкэлэрэ оһоҕоско эрэ буолбакка, тымырга, оһоҕоско, тараһа быһыыгар олохсуйаллар. 1-9 ыйга тийэ сайдаллар. Ол кэнниттэн суон оһоҕоско киирэн төрүүр-ууһуур. Саабын кытта таска тахсар, доруобай сүөһүнү, сылгыны сугуйар. Сахабыт сирин сылгытыгар элбэх көрүнгэ баар, сороҕо 5 см тийэ уһуннаах, сороҕо быһаа-йык буолар, онон киһи өйдөөн көрүмүн сөп. Сүөһү стронгилятоһа арыый кыра эрэ буолар.

Стронгиляттар инвазионнай личингкэлэрэ биһиги тымны-бытын тулуйаллар, хас эмэ сыл устата өлбөттөр, онон сылгы сылы эргичти сугулдуон сөп.

Үөннэр сайдар-ууһуур кэмнэрэ — балаһан ыйа, алтынны. Ити ыйдарга эмтиир табыгастаах — личингкэлэрэ ити кэмгэ ситэ сайда илик буолар. Онон эмтээһин түмүгэ көдүүстээх буолар. Сыл айы

кэмин куоттарбакка эмтэттэххэ, сылгы да үчүгэй туруктаах кытыыр. Бу — лярвальной дегельментизация диэн буолар. Оттон алтынны, сэтинни ыйдарга үөннэр суон оһоҕоско тийэн төрүү-ууһуу иликтэринэ эмтэтэр преимагинальнай дегельментизация дэнэр. Сааһыа-ры олунуу ыйтан муус устар бүтүөр дьэри түһэртэрэр наада. Сылгы ноһуомун ыраастаан, мунһан уматар ордук.

Ынак сүөһүгэ ордук Тизанизидоз, Монизидоз (хаптабай листиктэр) ыарыылар көстөлөр. Идэһэ кэмгэр, оһоҕоһугар уһун субурдай, хаптабай манан чиэрбэлээх буолааччы. Оттон сааһар ириис куруппа курдук манан члениктэр түһээчилэр. Бу икки чиэрбэлэр ыарыыны көбүтэллэр, көрүнгүн лаборатория чинчийиитинэн эрэ быһаарыахха сөп. Эмтэппэтэххэ, бу ыарыы сүөһүнү ырыарар, үүтэ, аһа кыччыыр, эбиитин, быт ыһар, аһаабат буолуон сөп, атыгар турар атын сүөһү сыстыан сөп. Бу ыарыылары күһүн, саас дегельментизация (үөнү түһэ-рик) көмөтүнэн эмтэтэр ордук туһалаах. Хотоннору кэмгэр дезинфекциялыыр наада.

Кокцидиоз, Эймериоз (бу норуока хааннаах үөһүрэн диэн биллэр). Ордук кыра

сүөһү сугуллан ыалдьар, улахан да сүөһү турута мөлхөх буоллаҕына, сыстыан сөп. Сүөһү үөһүрэр, сороҕор хаана да суох буолар, сороҕор сааһа хойуу эмиз буолуон сөп. Улаханньк ыарыйдаҕына, этитэр-хааныгар баар ууну сыптарыан таһааран кэбиһэр. Оччоҕо хараҕа түһэр, түргэниэх ыраар. Манньк ыалдьыт сүөһүнү бэйэ билэринэн эмтиир сэрэхтээх, бэтэринээргэ эмтэтэргит булгуччулаах. Сороҕор бэйэлэрэ эмтээн баран анаалыска ытааччылар. Онук түгүгүнэ киһи диагноһы сатаан бигэргэппэт, туруорбат, ол эбэтэр бу ыарыыны көбүтээчилэр бары микроорганнизмнар буолаллар, куоталлар, көстүбэттэр.

Дьизтээҕи кыылларбыт чөл, чэгиэн туруктаах буолалларын туһугар, кинилэртэн ылыллар бородууксуйа хаачыстыбата тупсарыгар биһиги исписэли-истэрбит хас нэһилиэк айыы былааннаах үлэни тэрийэлэр. Хомойуох иһин, сорох дьон ситэ өйдөөбөттөр, сылгыларын, сүөһүлэрин үөннэрин түһэртэ-бэттэр, бу хаһаайыстыбага олус улахан хоромньуну аҕалыан сөп диэн сэрэтэбит.

Норуот уйгулаах олобун уһансыбыт туттаах тэрилтэ

Ахтан-санаан. Чурапчыга райпотребсойуус тэриллибитэ 105 сылын туолла. Бу бэлиэ сылы көрсө, тэрилтэм туһунан иһирэхтик ахтан ааһыым.

Герасим ПЛАТОНОВ

Потребительской кооперация диэн ис-иһигэр кииндэххэ, Арассыйаны да ылан көрдөххө, төрдө-төбөтө, ол эбэтэр тэрилтэ буолан норуот аһынан-үөлүнэн хааччыыһыга үлэлээбит биир саамай кырдыабыс уопастыба, тэрилтэ буолар.

Чопчу Саха сиригэр, Чурапчыны ылар буоллаахха, бу уопастыба тэриллитин сүрүн төрүтүнэн ас-танас тийибэтэ, оччотооһу аһыһыттар сыананы сизэр суох үрдэтиилэрэ, норуот революционнай өйө-санаата уһуктуута буолбута. Хамсааһын 1917 сыллаахтан саҕаламмыта. Дьоккуускайга политсылынай В. В. Приготов дьэстигэр куораттаабы потребительской уопастыбалар уопсай мунууахтара ытыллыбыта. Барыта 60 киһи кыттыбыта, мунууабы кэнники учуонай-историк буолбут Г. В. Ксенофонов салайан ыппыта, потребительской уопастыбалар сыалларын-соруктарын тустарынан дакылааты К. О. Гаврильев онорбута.

Боотуруускай улууһугар (билигиннэн Чурапчы) 1917 сыллаахха 5-с Хатылы нэһилиэгэр, ахсынньы 15 күнүгэр улуус киинигэр Чурапчыга, 1918 сыл муус устарга Чакыр нэһилиэгэр, алтынньы 12 күнүгэр Алаһар нэһилиэгэр потребуопастыбалар тэриллибиттэрэ ("Холбосу 50 лет" 1969 с. киинигэттэн). Онон быйыл үлэлээн аастыт тэрилтэм тэриллибитэ 105 сыла.

1918 сыл муус устар 10 күнүнээҕи декретинэн Сэбизекэй былаас урукку тэриллибит потребительской уопастыбалары норуотка биэрбитэ уонна нэһилиэнньэни бүтүгүнүн хааччыһар, аһылык бородуукталарын үлүрэр маассабай тэрилтэҕэ кубуллуппута. Эргинэр тэрилтэлэри салайар, түмэр "Холбос" респотребсойуус тэриллибитэ.

1918 сыл ахсынньы 4-10 күннэригэр учредительнай сийиэс үлэлээбитэ. К. О. Гаврильев бастакы бэрэссэдээтэлинэн талыллыбыта. Онтон бэттэх бу тэрилтэҕэ олус элбэх араас талааннаах салайааччылар үлэлээн аастылар.

Мин Чурапчытаабы райпотребсойууска үлэҕэ киинэрбэр

бэрэссэдээтэлинэн Николай Антонович Кожуров үлэли олоһорго. Үлэбин Дирингээҕи эргин тэрилтэтигэр маҕаһымн оробуочайынан саҕалаабытым. Ол кэмгэ Дирингэ тэрилтэ диктэктэринэн Мария Гаврильевна Охлопкова үлэлээбитэ. Тэрилтэ содуруу нэһилиэктэри-Чакыры, Хайахсыты, Хадаары, Хоптобону хааччыһара. Олус үлэһит, элбэх бастың үлэһит-тэрдээх тэрилтэҕэ үлэбин саҕалаабыппын, кэлин сааһыран баран, астына, киэн тутта ахтабын.

Тэрилтэ салайар аппаратыгар, маҕаһымнига, остолобуойга, бөккөрүннээ уопуттаах кадрдар үлэлииллэрэ.

Кэлин бэрэссэдээтэлинэн үлэлиирбэр күүс-көмө буолбут биир идэлээхтэрибн иһирэхтик ахтан-санаан ылабын.

Сэбизекэй былаас кэмгэр сотору-сотору араас уларыһылар буолар этилэрэ. Онон сөп түбэһиннэрэн, оччотооһу былаас кадрдары эмиз уларытара. Анаммыт сиргэр, дуоһунаскар оҕону-урууну хаалларан үлэли тийэрин. Сыһыа дьонгун ажалан, олоххун булан үлэлээн истэххинэ, эмиз уларыты буолара. Райпотребсойууска, райпоҕа 30 сыл үлэлээбит буоллаахпына, 1973 сылтан барыта 7 бэрэссэдээтэлгэ үлэлээбитим: Н. А. Кожуровы, Н. А. Семеновы, Н. И. Монастыреву, Ф. А. Тимофеевы, П. Г. Кириллыны, А. Д. Кузьмины, эрдэ бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбит М. Е. Софроновы кытары үлэлээбит кэмнэрбин күндүтүк саныыбын. Кэлин 10-ча сыл сирэй бэрэссэдээтэлинэн үлэлиирбэр манньк үтүө дьонум бигэ тирэх буолбуттара.

Хатылы сельпугтар үлэли сылдыбыт эдэр сааһым кэрэ кэмнэрэ өйбөр ингэн хаалбыттар. Сельпону сэбизекэй-партийнай үлэһит, бары убаастыыр киһититтэн Василий Иванович Романовтан туттутум. Ити үлэҕэ 1989 сыллаахха Петр Гаврильевич Кириллин анаабыта. Бэрт сэргэх кэлэктиип этибит. Болтоҕо, Хатылы, Одьулуун нэһилиэктэрэ, 13 №-дээх ОПТУ остолобуойа киинрэллэрэ. 1990 сыллаах даннайынан Хатылы сельпугтар 10 маҕаһымн, 2 остолобуой, бөккөрүннэ, 3 оскуола буфета, подсобнай хаһаайыстыба киинрэллэрэ. Барыта 81 үлэһиттээх этибит.

Кэлэктиип кыһыны туоруур маһын субуотунуу күүһүнэн бэлэниирэ. Ону тэҥэ РайПО ыттар үлэтигэр көхтөөхтүк кыттарбыт, социалистическай куоталаһыта хас да маҕаһымм кыайымылааһынан тахсыбыта. Табаар эргинэр туоларыгар араас өрүттээх үлэни тэрийэрибит.

Атыы-эргин үлэтин хааччыһыга туттаах салаанан тырааныспар буолар. Сүрүн схема кэлин манньк буолбу-

та: табаар + ыскалат + өрүс суола + тырааныспар + маҕаһымн + нэһилиэнньэ. 70-с сылларга диэри 10-ча массына сүүрбүт буоллааһына, мин үлэлиир кэммэр 35 араас маркалаах массына, 7 тыраахтар үлэлииллэрэ. Итини таһынан анал массыналар бааллара. Суоппардар нэһилиэнньэни аһынан-үөлүнэн, табаарынан хааччыһыга түүннэри-күннэри сыраллаһалара.

Атыы-эргин биер сүрүн табаарынан байз онгортон таһаарар килиэбэ, халбаһыта, бирээн-ныһыга, уопастыбаннай аһылык, кондитерская оҕоһуктар буолаллара. Тэрилтэбит сөбүтэр сыанаҕа нэһилиэнньэттэн ордорунар этии-аһын, араас отону тутара, эбэтэр табаар араас көрүгэр атаһаһара.

Биер сэдэх производство көрүгүнэн бирээнныгы астааһын буолбута. Итини онгортон аппараты Новосибирскайтан командировкаҕа бара сылдьан биер фирманы кытта дуогабардаһан аһаатарбытым, ону "Юбилейнай" маҕаһымнига ту-

руорбуппук.

Былларин курдук, атыы-эргин саамай туттаах эйгэтэ табаары батары буолар. Үлэ харчы + поставщик + төлөһүү + тизийи-таһым схеманан барара. Итини барытын эргинэр отдел торумуура, дыһайара.

Производство күннээн сайдыбыт кэмигэр 1200 туонна килиэби, 35-40 туонна халбаһыны онгоро сылдыбыппыт. Оҕо тэрилтэлэрин – оскуолалары, нэһилиэнньэни итии аһылыгынан аһатан кэлбиппит.

1973 сыллаахха райпотребсойууска райпоҕа уларыта тутуллубута. Чурапчы райпота 1978 сыллаахха өрөспүүбүлүкэ кооператордарыгар тыа сиригэр

нэһилиэнньэтин хааччыһымын тупсарарга, көдүүс уонна хаачыстыба пятилеткатын үһүс ударнай сылын ситиһиилээхтик түмүктүүргэ ыгырым таһаарбыта уонна болдьоһун иннинэ толорон араапардаабыта. Эбэһээталистибэни чизэ-тээхтик толорон, кэлэктиип ити сыл бастакы уонна төрдүс кыбаарталларыгар Респотребсойуус бырыбыдыаннаһын көһөрүллэ сылдыар Кыһыл Знамятын, онтон үһүс кыбаарталга "Холбос" көһөрүллэ сылдыар Кыһыл Знамятын ылбыта. Эргин санга ньымалара – самообслуживание, кэрийэ сылдьан атыһааһын, фермаларга атыһыта суох ларектары үлэлэтин, дьаарбанкалары тэрийи киинрибита.

Түмүкпэр улуус бары кооператордарын, араас кэмнэргэ үлэлээбит кэлиһгэлэрбин, бэтэрээннэри Чурапчыга райпотребсойуус тэриллибитэ 105 сылынан эвэрдэлиибин! Чэгинэн доруобуйаны, дьоллоох олоһу баҕарабын!

Кэлэр кэм туһугар

Бырайыак. АПРОСА холобура уонна Үүнэр көлүөнэ тус сыаллаах пуондатын бырайыактара ыччаты сайыннарыыга улахан суолтаны ылаллар.

Андрей ШИЛОВ

2020 сыллаахха СӨ Үүнэр көлүөнэ пуондата "Кэлэр кэм туһугар" диэн 2021–2025 сылларга үлэлиир тус сыаллаах бырагырааманы бэлэмнээн, АПРОСА хампаанньа угар үбүн суотугар олоххо киллэрэ, айа-тута сылдьар. Ол чэрчитинэн пуонда бары тэрээһиннэрэ олоххо кирирлэр.

Сайды туһаайылар хайысхатыгар үөрэх уонна билим, дьыа кэргэн уонна оҥо аймах көмүскэлэ, успуорт уонна култуура, экология уонна кэмнэрчэскэйэ суох тэрилтэлэри өйүүр тирэх суолталаах эйгэлэр кирирлэр. Пуонда бигэ тирэхтээгин өйдөөт да, тута үүнэр көлүөнэни кытта үлэни тиһиктээхтик уонна кизгник хабаан ытаргай ылсы-

быта. Тус сыаллаах пуонда АПРОСА өйөбүлүнэн, ылсыбыт миссиятын хайдах толорон иһэрин пуонда Тус сыаллаах бырагыраамаларга управлениетын начаалынньыта Сардаана Попова билиһиннэрдэ.

"Биһиги бисинэс, судаарыстыба уонна социальнай партнердар күүстэрин, кыахтарын түмэн, киһини, дьонун суолталаах инновациялаах компоненттары тэрийиңи нөһүө, үүнэр көлүөнэ урутаан сайдыытын эко-тиһиги оҥорорго дьулуһабыт. Бырайыактарбыт уонна тэрээһиннэрбит тутаах партнер – АПРОСА хампаанньа", – дирир киһи.

Тус сыаллаах бырагыраама чэрчитинэн, үлэ түөрт сүрүн хайысханан барар: оҥо уонна ыччат, экология, кэмнэрчэскэйэ суох тэрилтэлэри уонна олохтоохтор көлүлээһиннэрин өйөөһүн уонна аныгы ирдэбилгэ эппиэттиир уопастыбаннай туоналары тэрийиңи көмөлөһүү.

"Биһиги оҥо аймах уонна ыччат кыабын урутаан сайыннараага сөптөөх усулуобуйаны тэрийэргэ үлэлэһэбит. Ол иһигэр, үөрэх, билим, култуура уонна успуорт эбийиэктэрин туттарабыт. Ол кэнниттэн оҥоһуллубут инфраструктура төрүтүгэр билимнэ тирээрибит көдүүстээх ньымалары туһанан, үүнэр көлүөнэ бары өтүнэн сайдарыгар тирэх буолар, дьыа көдүүстээх көмө мэхэньи-симнэри олоххо киллэрэбит, – диэн Сардаана Попова анаан бэлэтиир.

Оҥолор – креативнай индустрияҥа

Саха сирин олохтоохторо креативнай индустрия эйгэтигэр үлэлэһэр Билим дьонус академиятын, Үүнэр көлүөнэ пааркатын бырайыактарын бэркэ диэн биллэрлэр. Оҥолор биһир бырайыакка кыттан баран, өссө атыһыҥа эмиэ кыттар бадалахтара көстөр.

Холобур, "КиноМАНИЯ" үөрэх бырагырааматыгар кыттыбыт, Харысхан Амбросьев: ●●● "Дьоккуускайга көһөн кэлиэхпэр диэри мин Ньурба куоракка Оҥолору эбии үөрэхтээгин киһинигэр дьарыктаммытым. Манна кэлэн баран, бырагыраамалары оҥоруу куруһуогар кирибитим. Ол сылдьан үөрэнээччилэр кылгас кэмэйдээх киһилэрин бэстибээлигэр кыттыбыппар сэртификат туттарбыттара. Хара ааныттан бэйэм киһини таһааччы эбэтэр сценарий суруйааччы буолуохпун баҕарарым. Оттон мизэх манна "артыыстыыр маастарыстыба дьонордааххы" дьэбэттэрэ. Мин онно дьарыктаммыппын олус биһирээтим, бэйэбэр сонун үөрүйэҥи арыйдым, диктор усулустубатын сөбүлээтим. Итиннэ дьарыктаныы мизэх бэйэбэр эрэллэ сакта, онон "креативнай индустрия эйгэтигэр дьарыктаныахпын сөп эбит" диэн санаам бөдөрөөтө. Ону таһа уруһуйдуур уонна бырагыраама оҥорор дьарыкпын хайаан да салгыыбын. Өссө туох эрэ сонунуҥа, санааҥа холонорхпун баҕарабын. Кэнээһин да Билим дьонус академиямыта уонна Үүнэр көлүөнэ паарката кытар тэрээһиннэригэр үөрүүнэн кыттыам этэ".

Олоҕу уларьтарга бэйэттэн уонна оҥоттон саҕалаахха

Саха сирин олохтоохторо СӨ Таһааннаах оҥолору булан, таһааннары өйүүр эрэгийиэннээгин киһи үлэтин-хамнаһын, тэрил-

тэ эспирдэрэ оройуон киһиннэриттэн саҕалаан, кырымы сытар бөһүөлэктэри тилэри хабаан туран, өрөспүүбүлүкэ аһаары кэрингэ сирин кэрийбиттэрин истэн билэр буолуохтааххыт. Бу бырайыак көмөтүнэн, өрөспүүбүлүкэ элбэх оҥо аймаһаттан бэриллэбит таһааннарын билэ, салгыы сайыннаран, Саха сирин үрдүк үөрэбин кыһаларыгар үөрэххэ кирир кыахтаммыттара: Муусука үрдүкү оҥуолатыгар, Дьоккуускайдаагы балет оҥуолатыгар уонна успуорт үөрэбин тэрилтэлэригэр. Бу оҥолор үрдүк ааттарын өссө да истиэхпит турдаҕа.

Үүнэр көлүөнэ пуондатын өссө биһир суолталаах бырайыага – "СӨ Кэмнэрчэскэйэ суох тэрилтэлэрин уонна олохтоохтор көлүлээһиннэрин сайыннарыы калым кыабын киһинэ" диэн баар. Бу Киһи кэмнэрчэскэйэ суох тэрилтэлэри кытта грант өттүгэр эрэ үлэлэспэт, оҥо уонна ыччат эйгэтигэр социальнай бырайыактааһын технологияларын киллэрингэ эмиэ үлэлэһэр. ●●● Калым кыах киһини (Единый ресурсный центр) дириэктэрэ Ольга Вешникова оҥолору кытта үлэ туһунан манньык кэпсээтэ:

"Калым кыах киһини устуруйата үс сыллааҕыта саҕаламмыта. Үбүлээһин бүддүөт тас өттүнээгин источниктартан, ол иһигэр АПРОСА Үүнэр көлүөнэ пуондатыгар эбии биһэрэр үбүттэн, көрүллэр. Бастаан утаа, кэмнэрчэскэйэ суох секторы эрэ кытта үлэлэһэн баран, хабар эйгэбит кэнгээн барбыта. Үлэбит-хамнаспыт биһир туһунан хайысхата бырайыактаах култуура буолбута.

Ол эбэтэр, идиэйэлэри хайдах толкуйдаан, бырайыак гына оҥорор, хантан күүһү, өйөбүлү ылар, көдүүһү хайдах быһыылаахтык ситиһэр туһунан итиннэ этиллэр. Биһиги бу хайысхага үлэни аан бастааһынан оҥолортон, ыччаттан саҕалыйар, үөрүйэҥи киһилэргэ эрдэттэн иһэрэр наадатын тута өйдөөбүппүт. Онтубут "үүнүүтүн", "отонун" Үүнэр көлүөнэ паарката үлэлээн барда да, биллэхпит, көрүөхпүт дии саныыбыт".

Ол курдук, былырын Калым кыах киһинэ "Арктика креативнай академията" бырайыагынан олоххо киллэрбитэ. Ол чэрчитинэн, Саха сиринээгин Арктика оройуоннарын оҥолорун уонна ыччатын креативнай үөрүйэҥи сайыннараага ылсыбыттара. Онно информационнай технологияларга, дизайнга, киһинэ индустриятыгар, ойуулууга оҥорууга сыһааннаах барыта кирир. Бастаах креативнай туоналары биһилээтиэкэ, түмэл, култуура дьыллэригэр уонна ИТ-киһиннэргэ олохтоон туран, Булуң, Усуйаана, Орто Халыма, Эбээн Бытантай, Анаабыр, Муома уонна Өлөөн улустарыгар арыталаабыттара. Холобур, Өлөөн бөһүөлэгэр АПРОСА үбүгэр туһуллубут А.С. Иванов аатынан «Илжит» этно-култуура киһингэр аспыттар. Ити тэрилтэлэр үлэһиттэрин уонна кэмнэрчэскэйэ суох тэрилтэлэр тумус туттар дьонун оҥолорго настаабынньыгынан сыһарбыттара.

"Бу бырайыак чэрчитинэн, биһиги педагогтар уонна исписалисттар кылаастарын үрдэтэр куурустары ыппыппыт. Киһилэргэ олох аныгы, кыахтаах тэрил бэриллэбитэ.

Көмүүттэригэр уонна ноутбуктарыгар биһинэхэ баар оҥо үөрэтингэ сыһааннаах, анал лиссэнсийэлээх бырагыраамалары хачайдаан биһир-биһит. Ону таһаанан анаан уһуллубут бидьийэ-уруоктар бааллара. Биһигини кытта оҥолору үөрэтэр араас эспирдэр сылдыспыттара.

Түмүк быһыытынан, Үүнэр көлүөнэ тус сыаллаах пуонда доҕотторун пуорумугар "Өбүгэбит халандаара" диэн бырайыакпытын сүрэхтэниитин тэрийиһиппит. Бу – Арктика оройуоннарын култуурунай нэһилиэстибэлэригэр аһааһыт оҥолор бидьийэ-үлэлэрин сыһаанна-архыыба. Холобур, уус хайдах хомуһу уһааран, тап-тайан таһаара, эбэ былыргы оҥуоруйаһы эбээн тылынан кэпсирэ, истэһиһиһи таһаас тигэрэ, Таһаһыт күнэ хайдах тэриллэрэ курдук олус туһалаах, интэриһинэй устуулар бааллар. Ити курдук, биһиртэн биһир сана аһы, хардыы оҥоһуллан, ити тэриллэбит хамаандаларбыт кэнээһин бэйэлэрэ араас грант түһэтиллэр куонкурустарыгар кыттар кыахтаналарын уонна кыайалларын ситиһиэх туһааһыт", – дирир Ольга Ана-тольева.

Ити курдук, АПРОСА холобуругар уонна Үүнэр көлүөнэ тус сыаллаах пуондатын бырайыактарыгар олохуран, оҥо уонна ыччаты сайыннарыыга биһир-нэс туох оруолу ыларын уонна ыһах туһааһын көрүөххэ сөп. Оттон бу үлэ тирээ, тулар туһаа – конструктивнай кэпсэтин уонна хайаан да тиһиктээхтик мытыллар кыттыгас биһиргэ үлэлэһин.

БҮЛҮҥҮҥҮ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

ПРОЕКТ
УЛУСНУЙ (РАЙОННЫЙ) СОВЕТ
ДЕПУТАТОВ МУНИЦИПАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
«ЧУРАПЧИНСКИЙ УЛУС (РАЙОН)» РЕСПУБЛИКИ САХА (ЯКУТИЯ)
РЕШЕНИЕ № 24

с. Чурапча от «14» декабря 2023 года
О бюджете муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) на 2024 год и на плановый период 2025 и 2026 годов

Рассмотрев представленный проект местного бюджета на 2024 год и на плановый период 2025 и 2026 годов с приложениями к нему документами, и руководствуясь Бюджетным кодексом Российской Федерации, Законом Республики Саха (Якутия) «О бюджетном устройстве и бюджетном процессе в Республике Саха (Якутия)», Уставом Муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия), Положением о бюджетном процессе в Муниципальном образовании «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия), прогнозом социально-экономического развития Муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия), улусный (районный) Совет депутатов муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия), решил:

Статья 1. Основные характеристики бюджета муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия)

1. Утвердить основные характеристики и иные показатели местного бюджета на 2024 год:

1) прогнозируемый общий объем доходов местного бюджета в сумме 1 410 681,85 тысяч рублей, из них налоговые и неналоговые доходы в сумме 194 158,65 тысяч рублей, безвозмездные поступления в сумме 1 216 523,20 тысяч рублей;

2) общий объем расходов местного бюджета в сумме 1 407 331,85 тысяч рублей;

3) профицит местного бюджета в сумме 3 350,0 тыс. рублей, который направляется на погашение долговых обязательств.

2. Утвердить основные характеристики и иные показатели местного бюджета на 2025 год и на 2026 год:

1) прогнозируемый общий объем доходов местного бюджета на 2025 год в сумме 1 433 594,13 тысяч рублей, на 2026 год в сумме 1 447 659,83 тысяч рублей, из них налоговые и неналоговые доходы на 2025 год в сумме 189 751,40 тысяч рублей и на 2026 год в сумме 198 761,90 тысяч рублей, безвозмездные поступления на 2025 год 1 243 842,73 тысяч рублей, на 2026 год 1 248 897,93 тысяч рублей;

2) общий объем расходов местного бюджета на 2025 год в сумме 1 430 914,13 тысяч рублей и на 2026 год в сумме 1 444 979,83 тысяч рублей;

3) профицит местного бюджета на 2025 год 2 680,00 тысяч рублей, профицит местного бюджета на 2026 год 2 680,00 тысяч рублей, которые направляются на погашение долговых обязательств.

Статья 2. Доходы бюджета муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия)

1. Установить, что доходы местного бюджета, поступающие в 2024 году и на плановый период 2025 и 2026 годов, формируются за счет федеральных, региональных налогов, сборов и неналоговых доходов в соответствии с нормативами, установленными Бюджетным кодексом Российской Федерации, Законом Республики Саха (Якутия) «О бюджетном устройстве и бюджетном процессе в Республике Саха (Якутия)», Законом Республики Саха (Якутия) «О государственном бюджете Республики Саха (Якутия) на 2024 год и на плановый период 2025 и 2026 годов», а также нормативами отчислений согласно приложению 1 к настоящему решению.

2. Утвердить в местном бюджете муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) прогнозируемый объем поступления доходов по основным источникам:

1) на 2024 год - в объеме согласно приложению 1 к настоящему решению;

2) на 2025 и на 2026 годы в объеме согласно приложению 2 к настоящему решению.

3. Определить Управление финансов администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» уполномоченным органом муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) по осуществлению электронного документооборота и получения выписки из лицевых счетов администраторов поступлений доходов местного бюджета му-

ниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия).

Статья 3. Бюджетные ассигнования бюджета муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия)

1. Утвердить в пределах общего объема расходов, установленного статьей 1 настоящего решения, распределение бюджетных ассигнований по целевым статьям на реализацию муниципальных программ и подпрограмм:

1) на 2024 год согласно приложению 3 к настоящему решению;

2) на 2025 и 2026 годы согласно приложению 4 к настоящему решению.

Целевые статьи расходов местного бюджета на финансирование мероприятий муниципальных программ, подгруппы и элементы видов расходов местного бюджета утверждаются сводной росписью бюджета муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) на 2024 год.

2. Утвердить распределение бюджетных ассигнований на реализацию непрограммных расходов:

1) на 2024 год согласно приложению 5 к настоящему решению;

2) на 2025 и 2026 годы согласно приложению 6 к настоящему решению.

3. Утвердить распределение бюджетных ассигнований по разделам, подразделам, целевым статьям и видам расходов:

1) на 2024 год согласно приложению 7 к настоящему решению;

2) на 2025 и 2026 годы согласно приложению 8 к настоящему решению.

4. Утвердить ведомственную структуру расходов местного бюджета:

1) на 2024 год согласно приложению 9 к настоящему решению;

2) на 2025 и 2026 годы согласно приложению 10 к настоящему решению.

5. Утвердить общий объем бюджетных ассигнований на исполнение публичных нормативных обязательств:

1) на 2024 год в сумме 5 773,90 тыс. рублей;

2) на 2025 год в сумме 6 152,90 тыс. рублей и на 2026 год в сумме 6 531,90 тыс. рублей;

6. Утвердить объем муниципального дорожного фонда:

1) на 2024 год в сумме 11 510,07 тысяч рублей;

2) на 2025 год в сумме 0 тысяч рублей и на 2026 год в сумме 0 тыс. рублей.

Статья 4. Субсидии юридическим лицам (за исключением субсидий муниципальным учреждениям), индивидуальным предпринимателям, физическим лицам

1. Установить, что субсидии юридическим лицам (за исключением субсидий государственным (муниципальным) учреждениям), индивидуальным предпринимателям, а также физическим лицам - производителям товаров, работ, услуг предоставляются на безвозмездной и безвозвратной основе в целях возмещения недополученных доходов и (или) финансового обеспечения (возмещения) затрат в связи с производством (реализацией) товаров, выполнением работ, оказанием услуг в следующих случаях:

1) реализации мероприятий по развитию сельского хозяйства;

2) реализации мероприятий по развитию сельского хозяйства в рамках межмуниципальной целевой программы «Развитие сельского хозяйства в муниципальном образовании «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) на период 2019-2025 годы»;

3) реализации мероприятий, направленных на поддержку предпринимательства в рамках межмуниципальной целевой программы «Развитие предпринимательства в Чурапчинском улусе РС (Я) на 2019-2025 гг.».

Субсидии предоставляются из местного бюджета в соответствии с нормативными правовыми актами Администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия), которые устанавливают цели, условия и порядок предоставления субсидий, определяют категории и (или) критерии отбора юридических лиц (за исключением муниципальных учреждений), индивидуальных предпринимателей, физических лиц - производителей товаров, работ, услуг, имеющих право на получение субсидий, а также порядок возврата субсидий.

При предоставлении субсидий, указанных в части 1 настоящей статьи, обязательным условием их предоставления, включаемым в договоры (соглашения) о предоставлении субсидий, является согласие их получателей (за исключением муници-

пальных унитарных предприятий, хозяйственных товариществ и обществ с участием публично-правовых образований в их уставных (складочных) капиталах, а также коммерческих организаций с участием таких товариществ и обществ в их уставных (складочных) капиталах) на осуществление главным распорядителем (распорядителем) бюджетных средств, предоставившим субсидии, и органами муниципального финансового контроля проверок соблюдения получателями субсидий условий, целей и порядка их предоставления.

Статья 5. Субсидии некоммерческим организациям, не являющимся муниципальными учреждениями

1. Субсидии некоммерческим организациям, не являющимся муниципальными учреждениями, предоставляются в случаях:

1) реализации творческих проектов по развитию культуры, искусства и сохранению культурных ценностей;

2) развития физической культуры и спорта;

3) поддержки деятельности в сфере молодежной политики;

4) формирования мотивации к здоровому образу жизни;

5) повышения уровня духовной, правовой и экологической культуры населения;

6) реализации массовой информационно-разъяснительной работы среди населения;

7) реализации инфраструктурных проектов в сфере поддержки социально ориентированных некоммерческих организаций;

8) поддержки деятельности в сфере патристического, в том числе военно-патристического, воспитания граждан.

2. Порядок определения объема и предоставления субсидий, указанных в части 1 настоящей статьи, устанавливается нормативными правовыми актами Администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия).

Указанный порядок должен содержать положения об обязательной проверке главным распорядителем (распорядителем) бюджетных средств, предоставившим субсидию, и органами муниципального финансового контроля соблюдения условий, целей и порядка предоставления субсидий иными некоммерческими организациями, не являющимися муниципальными учреждениями.

3. При предоставлении субсидий, указанных в части 1 настоящей статьи, обязательным условием, включаемым в договоры (соглашения) о предоставлении субсидий, является согласие их получателей на осуществление главным распорядителем (распорядителем) бюджетных средств, предоставившим субсидии, и органами муниципального финансового контроля проверок соблюдения получателями субсидий условий, целей и порядка их предоставления.

Статья 6. Особенности использования бюджетных ассигнований на обеспечение деятельности органов местного самоуправления муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) и муниципальными казенными учреждениями

1. Заключение и оплата органами местного самоуправления муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) и муниципальными казенными учреждениями муниципальных контрактов, иных договоров, подлежащих исполнению за счет средств местного бюджета, производятся в пределах доведенных им лимитов бюджетных обязательств в соответствии с ведомственной, функциональной и экономической структурами расходов бюджета, и с учетом принятых и неисполненных обязательств.

2. Учет обязательств, подлежащих исполнению за счет средств местного бюджета органами местного самоуправления муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) и муниципальными казенными учреждениями, обеспечивается в порядке, установленном Администрацией муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия). При нарушении установленного порядка учета обязательств санкционирование оплаты денежных обязательств данного учреждения приостанавливается в соответствии с порядком, установленным Администрацией муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия).

3. Нарушение требований настоящей статьи при заключении указанных в части 1 настоящей статьи контрактов (договоров) является основанием для признания их судом

недействительными по иску главного распорядителя (распорядителя) средств местного бюджета муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия).

4. Средства, поступающие во временное распоряжение органов местного самоуправления муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) и муниципальных казенных учреждений в соответствии с законодательными и иными нормативными правовыми актами, учитываются на лицевых счетах, открытых им в Управлении финансов администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)».

Статья 7. Особенности исполнения бюджета муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) в 2024 году

1. Органы местного самоуправления муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) не вправе принимать решения, приводящие к увеличению в 2024 году численности муниципальных служащих и работников муниципальных учреждений бюджетной сферы.

2. В ходе исполнения местного бюджета в 2024 году, Управление финансов администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» вправе вносить изменения в сводную бюджетную роспись без внесения изменений в настоящее решение по основаниям, установленным статьей 217 Бюджетного кодекса Российской Федерации, а также по иным основаниям при перераспределении бюджетных ассигнований между главными распорядителями бюджетных средств, связанным с особенностями исполнения местного бюджета на 2024 год, по следующим основаниям:

1) в случае образования в ходе исполнения местного бюджета экономии по отдельным разделам, подразделам, целевым статьям, видам расходов и по кодам операций сектора государственного управления классификации расходов бюджетов Российской Федерации;

2) для финансового обеспечения непредвиденных расходов, связанных с ликвидацией последствий стихийных бедствий и других чрезвычайных ситуаций, в соответствии с решениями Главы Республики Саха (Якутия), Правительства Республики Саха (Якутия) и Администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия);

3) на суммы беспорочного взыскания либо сокращения в результате контрольных мероприятий, по итогам которых установлены бюджетные нарушения;

4) в случае перераспределения бюджетных ассигнований на предоставление субсидий на конкурсной основе (грантов) юридическим и физическим лицам, муниципальным учреждениям в области культуры, образования;

5) и иными основаниями, установленными статьей 217 Бюджетного кодекса Российской Федерации.

3. Бюджетные ассигнования Дорожного фонда, не использованные в текущем финансовом году, направляются на увеличение бюджетных ассигнований Дорожного фонда в очередной финансовый год.

4. Установить, что неиспользованные по состоянию на 1 января 2024 года остатки межбюджетных трансфертов, предоставленных из государственного бюджета Республики Саха (Якутия) в форме субсидий, субсидий, иных межбюджетных трансфертов, имеющих целевое назначение, подлежат возврату в доход государственного бюджета Республики Саха (Якутия) в течение первых 15 рабочих дней 2024 года.

5. Установить, что критерий выравнивания бюджетной обеспеченности сельских поселений, используемый при определении объема дотации на выравнивание бюджетной обеспеченности сельских поселений, имеет значение равное 0,9.

Статья 8. Предоставление бюджетных кредитов и условия их реструктуризации

1. Установить, что бюджетные кредиты бюджетам муниципальных образований поселений из бюджета муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) на 2024 год и на плановый период на 2025 и 2026 годов не предоставляются.

Статья 9. Муниципальные внутренние заимствования

1. Утвердить Программу муниципальных внутренних заимствований муниципальному образованию «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия):

на 2024 год согласно приложению 12 к настоящему решению.

в 2025 и 2026 годах муниципальные заимствования не осуществляются.

Установить, что расходы по обслуживанию и погашению долговых обязательств муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) не подлежат сокращению.

Установить предельный объем расходов на обслуживании муниципального долга: на 2024 год в сумме 381,95 тыс. рублей; на 2025 год в сумме 290,79 тыс. рублей и на 2026 год в сумме 203,69 тыс. рублей.

Статья 10. Муниципальный внутренний долг, предоставление муниципальных гарантий

1. Установить верхний предел муниципального внутреннего долга муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) на 1 января 2024 года в сумме 13 340,0 тыс. рублей, в том числе верхний предел обязательств по муниципальным гарантиям муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) на 1 января 2025 года в сумме 9 990,0 тыс. рублей, согласно приложению 13 к настоящему решению.

2. Установить верхний предел муниципального внутреннего долга муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) на 1 января 2026 года в сумме 7 310,0 тыс. рублей и на 1 января 2027 года в сумме 4 630,0 тыс. рублей, в том числе верхний предел обязательств по муниципальным гарантиям муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) на 1 января 2025 года в сумме 0,0 тыс. рублей и на 1 января 2026 года в сумме 0,0 тыс. рублей, согласно приложению 14 к настоящему решению.

3. Установить, что муниципальные гарантии муниципальным образованием «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия) на 2024 год и плановый период на 2025 и 2026 годов не предоставляются.

Статья 11. Источники внутреннего финансирования дефицита бюджета

1. Утвердить источники внутреннего финансирования дефицита бюджета муниципального образования «Чурапчинский улус (район)» Республики Саха (Якутия):

а) на 2024 год согласно приложению 15 к настоящему решению.

б) на 2025 и 2026 годы согласно приложению 16 к настоящему решению.

Статья 12. Вступление в силу настоящего решения.

1. Настоящее решение вступает в силу с 1 января 2024 года.

С.А. Саргыдаев,
глава муниципального образования,
Я.П. Окочешников,
председатель улусного (районного)
Совета депутатов.

Сурутуу — 2024

ЧЭПЧЭТИИЛЭЭХ СУРУТУУ КҮННЭРЭ

САНА ОЛОХ

Ахсынньы
4-20 күннэригэр

Сурутуу сыаната

• 6 ыйга - 481,92 солк.

• 1 сылга - 970,32 солк.

КУТУРБАН

Төлөй нэһилиэгин олохтооҕо, тапталлаах ийэбит, эбэбит, Саха өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна, саха тылын учууталынан үлэлээбит **ГОВОРОВА Анна Степановна** бу дьыл, ахсынньы 12 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытын чугас билэр дьонугар диригиник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Уола, сиэнэ.

Төлөй нэһилиэгин олохтооҕо, өр сылларга учууталынан үлэлээбит Саха өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна, бэтэрээн учуутал **ГОВОРОВА Анна Степановна** уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, уолугар Виталий Ивановичка, сиэнигэр Илонаҕа, аймактарыгар диригин курутаммытын тиздэбит.

Төлөй нэһилиэгин дьаһалтата,
дьокуутааттарын Сэбиэтэ.

Төлөй орто оскуолатыгар саха тылын учууталынан өр сылларга үлэлээбит Саха өрөспүүбүлүкэтин туйгуна, бэтэрээн учуутал **ГОВОРОВА Анна Степановна** уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, уолугар Виталий Ивановичка, сиэнигэр Илонаҕа, аймактарыгар диригин курутаммытын тиздэбит.

Төлөй орто оскуолатын кэлэктибэ,
профсойууһа.

Улуустаагы үөрэх управлениетыгар өр сылларга бухгалтериянан үлэлээбит кэллиэгэбит **ПОНОМАРЕВА Аксинья Светлановна** ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Николай Николаевичка, оҕолоругар, сиэннэригэр чугас аймактарыгар диригин курутаммытын тиздэбит.

Үөрэх управлениетын кэлэктибэ, биригэ
үлэлээбит дьүүгэлэрэ, Кытаанах, Улахан Күөл
оскуолапарын кэлэктибэ.

Кытаанах нэһилиэгин олохтооҕо **ПОНОМАРЕВА Аксинья Светлановна** ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Николай Николаевичка, оҕолоругар, сиэнигэр, бары аймактарыгар диригин курутаммытын тиздэбит.

Кытаанах нэһилиэгин
дьаһалтата.

Болтоҕо нэһилиэгин олохтооҕо, күндү тапталлаах уоллара **САША**

хомолтолоохтук олохтон туораабытынан, ийэтигэр Марфа Романовна, аҕатыгар Петр Александрович Седалищевтарга, чугас аймактарыгар диригин курутаммытын тиздэбит.

Сахаарабыс оҕолоро уонна кинилэр дьиз кэргэттэрэ.

Болтоҕо орто оскуолатыгар биригэ үөрэммит, күндүтүк саныыр доҕорбут **СЕДАЛИЩЕВ Александр Петрович**

соһучу олохтон туораабытынан, төрөлүүтүгэр уонна бары чугас аймактарыгар диригин курутаммытын тиздэбит.

Болтоҕо биригэ үөрэммит доҕотторо,
кылааһын салайааччыта.

Болтоҕо нэһилиэгин олохтооҕо, тапталлаах уоллара **САША**

хомолтолоохтук олохтон туораабытынан, биригэ үлэлээбит кэлиэгэбитигэр Марфа Романовнаҕа, аҕатыгар Петр Александровичка, чугас дьонугар диригин курутаммытын тиздэбит.

Улуус бухгалтериятын түмсүүтэ.

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, күндү бырааппыт, убайыт **НОГОВИЦЫН Иван Алексеевич**

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кыргыттарыгар, биригэ төрөөбүтүгэр — Алексей Алексеевичка, Мария Алексеевнаҕа, Александр Алексеевичка уонна кинилэр дьиз кэргэннэригэр диригин курутаммытын тиздэбит.

Чурапчыттан, Кэбээйиттэн, Дьокуускайтан
бары Аржаковтар.

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, биригэ үлэлээбит кэлиэгэбит **НОГОВИЦЫН Иван Алексеевич**

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, убайыгар Алексей Алексеевич Ноговицынҕа, быраатыгар Александр Алексеевич Ноговицынҕа диригин курутаммытын тиздэбит.

Чурапчытаагы ОДКХ кэлэктибэ.

Хомтоҕо нэһилиэгин олохтооҕо, үлэ, тыл бэтэрээнэ **КУЛИЧКИНА Мария Родионовна**

бу дьыл, ахсынньы 9 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан 99 сааһыгар олохтон туораабытын билэр дьонугар, аймактарыгар диригин курутууан туран иһитиннэрэбит.

Оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ, хос-хос сиэннэрэ.

Хомтоҕо нэһилиэгин олохтооҕо, ытык мааны киһибит, Уйбаныаппар, Куличкиннар аймах хаан уруу улахан эдьийибит **КУЛИЧКИНА Мария Родионовна**

99 сааһыгар олохтон туораабытынан, тапталлаах оҕолоругар Екатеринаҕа, Иванҕа, Марияҕа, Марфаҕа, Анисияҕа, күтүөттэригэр, кийииттэригэр, сиэннэригэр, хос сиэннэригэр диригин курутаммытын тиздэбит.

Дьокуускайтан Иван Родионович, Варвара, Надежда, Диригинтэн
Анна, Светлана, Хайахсыттан Анисия.

Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит, Саха өрөспүүбүлүкэтин суол хаһаайыстыбатын Бочуоттаах үлэһитэ, Алабар нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, "Алабар нэһилиэгин сайдыытыгар кылаатын иһин", "Саха өрөспүүбүлүкэтин култуура үлэһиттэрин идэлээх сойуустарын сайдыытыгар кылаатын иһин" бэлиэ хаһаайына, үлэ бэтэрээнэ

ЛЫТКИН Константин Константинович

бу дьыл, ахсынньы 10 күнүгэр ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытын бары билэр дьонугар, аймактарыгар, табыастарыгар диригиник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, сиэннэрэ.

Үлэ бэтэрээнэ, Чурапчы улуусун бочуоттаах актыбыһа, чааһынай охрانا старшайа, "Белый медведь" чааһынай охрانا тэрилтэтин үлэһитэ

ЛЫТКИН Константин Константинович

олохтон туораабытынан, чугас дьонугар, аймактарыгар диригин курутаммытын тиздэбит

"Белый медведь" чааһынай охрانا тэрилтэтин
кэлэктибэ.

Чыаппараттан төрүттээх бири дойдулаахпыт, Алабар нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо, үлэ бэтэрээнэ

ЛЫТКИН Константин Константинович

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Любовь Авторовнаҕа, оҕолоругар, сиэннэригэр, бары чугас дьонугар, биригэ төрөөбүтүгэр диригин курутаммытын тиздэбит.

"Чыаппар" түмсүү.

Күндү убайыт, үтүөкэн киһи

ЛЫТКИН Константин Константинович

олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Любовь Авторовнаҕа, оҕолоругар, сиэннэригэр, биригэ төрөөбүт убайыгар Иннокентийга, кини дьиз кэргэнигэр уонна бары чугас дьонугар диригин курутаммытын тиздэбит.

Дьокуускайтан Николай Максимов, Фекла Дьячковская дьиз
кэргэнэ, Чурапчыттан Анастасия Местникова дьиз кэргэнэ,
Владимир Максимов, Дария Лыткина.

Алабар нэһилиэгин олохтооҕо, аҕа кылына, эһэлэрэ

ЛЫТКИН Константин Константинович

уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, начаалынньыкпытыгар Джулустан Васильевич Егоровка, дьиз кэргэнигэр диригин курутаммытын тиздэбит.

Улуустаагы физкултуура уонна спорт управлениета.

Күндү бырааппыт, убайыт СӨ суол хаһаайыстыбатын Бочуоттаах үлэһитэ, Алабар нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, "Нэһилиэк сайдыытыгар кылаатын иһин", "СӨ култууратын идэлээх сойуустарын сайдыытыгар кылаатын иһин" бэлиэ хаһаайына

ЛЫТКИН Константин Константинович

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Любовь Авторовнаҕа, оҕолоругар, сиэннэригэр диригин курутаммытын тиздэбит.

Убайа Иннокентий, санаҕа Екатерина Лыткиннар,
кирилэр оҕолоро, сиэннэрэ.

"САНА ОЛОХ"
кэлэктибэ
эргэсхэргэ

ГОРЮХОВА
Людмила
Владимировна

Тэрийбөчүөтүгэр СӨ Ыйытыллыытыгар,
Саха өрөспүүбүлүкэтин "Сахабыт"
Сударыстыллыыт автономнай тэрийбөчүөтүгэр,
Тайаарарчыга СӨ "Сахабыт" ТАУ
Тайаарарчыга адырыһа: 670000,
Дьокуускай к. Ортоаһыһыт уул 31, 124 кай,
төл.факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhapochat@
mail.ru, Российскай Федерация Россиялар
СӨ-саксеналар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр
регистрациясынан үлэһитэ —
ПН №ГУ14-00559.

Эргэсхэһи
адырыһа: 678670,
Чурапчы сит.,
П.П.Иванова, 26 а,
Төһөкүөтүгэрбит:
эргэсхэһэ — 41-332,
өтөлүсүр — 41-265,
E-mail: sanaoloh@
mail.ru,
сайт: sanaoloh.ru,
telegram: @sanaoloh

Аһаар сурутар эһитэр санаа резиденция кыһыгыгар мөһүн сөп түбүккөр бунуһаас.
Сурута кыһаар чыччыраадыаахтарга хтп@санаолон.ру бэйэс сурутар.

Хаһаат бочуоттаах боригаттар графига: 16 ч 00 м. Бочуоттаах боригаттар: 16 ч 00м.
"Сахабыт" Сударыстыллыыт автономнай тэрийбөчүөтүгэр "Саха олох" хаһаат
эргэсхэһиэтигэр 14.12.2023 с. оһеһаа бочуоттааһына.

Индекс: ПН964, Тирэһа 1235, Кэһэһиэ 2 б.д. Хаһаат сыаната 22 солк. Хаһаат
идэһиэһэ биригэ: бөһтүһэһэ таһаар.

@SANAOLOH